140

OPENINGSWOORD

TER

DEPUTATENVERGADERING,

29 APRIL 1897,

DOOR

Dr. A. KUYPER.

KUYPER
BX
9422.5
.K89
O64
1897

KUYPER BX9422.5.K89 O64 1897
Kuyper, Abraham, 1837-1920.
Openingswoord ter
deputatenvergadering, 29
April 1897.

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Princeton Theological Seminary Library

http://www.archive.org/details/openingswoordter00kuyp

Geachte Heeren en Broederen!

Ga aan uwe beraadslagingen ditmaal *niet* een rede, maar dan toch een ernstig, ter zake dienend woord vooraf, om ons in te leiden tot onze dagtaak. De anti-revolutionaire partij is op heden in haar afgevaardigden saamgekomen, om, met een uiterst gewichtige stembus in het gezicht, bij den aanvang van eene nieuwe periode in onze vaderlandsche politiek, den weg af te bakenen, waarlangs ze achten zal, dat nu voortaan haar schreden zullen te richten zijn. Die nieuwe periode is ingeluid door *de nieuwe kieswet,* en kenmerkt zich door het op den voorgrond treden van *de sociale quaestie.* Al is het toch, dat Van Houtens Kieswet noch finaal, noch van alle koppeling aan belasting vrij is, ze heeft niettemin aan de oligarchie van het *pays légal* voor altoos den doodsteek toegebracht, en gezonde democratische ontwikkeling voor ons gemaakt tot een quaestie van tijd. Bereikt is daarmee het keerpunt op den weg, waar de Antirevolutionaire partij steeds henendrong, om namelijk den wettelijk geregelden invloed van het volk op de Staatsmacht, niet als een privilegie in handen van enkele standen te laten, maar te spreiden onder alle rangen des volks. Hierbij ten leste aangeland, sluit ook onze partij een periode van twintigjarige worsteling af. Wat bij die worsteling tijdelijk verdeelde, hield hiermee op twistappel te zijn; en liever dan ons in recriminatiën over het verleden te verliezen, roept de Antirevolutionaire partij — en ik weet daarbij in uw naam te spreken, den nieuw-geboren kiezers een hartelijk »welkom in het leven" toe.

Zal intusschen de Staatspartij, die thans haar Landdag houdt, ook voortaan met eere in het veld staan, dan kan noch mag ze zich onttrekken aan de taak, om voor het naaste politiek beleid een eisch te stellen, die uit haar Calvinistisch levensbeginsel voortvloeit, practisch voor verwezenlijking vatbaar is, ons ons ideaal nader brengt, en een toestand schept, die *al* onze medeburgers, ook die van andere partijen, bevredigen kan. Is nu de sociale quaestie het eerste station, waarbij de trein, die in Juni afrijdt, stil zal houden, dan dient het klaar en helder voor ons bewustzijn te staan, waar de zenuw ligt, die de drijfkracht van ons Calvinistisch beginsel met het sociale vraagstuk in verband zet. Op het recht om ook in de nu komende periode als zelfstandige Staatspartij op te treden, kunt ge dan alleen aanspraak maken, indien ge ook voor die branden de quaestie een eigen woord, uit uw eigen beginsel afgeleid, te spreken hebt.

Stelt u daartoe duidelijk voor den geest, wat wij, Nederlandsche antirevolutionairen, met ons Calvinistisch beginsel bedoelen. En immers dan was en is dit in 't gemeen: Niet alleen ons persoonlijk en huislijk, maar ook ons nationale leven te verstaan als *uit* God, het te laten beheerschen *door* Gods ordinantiën, en het te doen strekken *tot* Gods eer. Vandaar in de Heilige Schrift ook voor ons *politieke* denken *het* uitgangspunt, en dies verworpen alle opsmelting van de autoriteit der Schrift in »het Evangelie" of in »de beginselen van het Evangelie"; uitdrukkingen eertijds kostelijk, toen ze de kern en het inbegrip van heel het Woord Gods weergaven, maar thans schuldig geworden, nu ze de revolutionaire gedachte, met Evangelisch goud verguld, voor Gods Woord in de plaats schuiven. Met deze scherpe anti-these staat de antirevolutionaire partij tegenover elk

en een ieder, die de volle, ongekrenkte autoriteit der Heilige Schrift verwatert of verwerpt.

Edoch, en zie hier de nadere bepaling, die ons naar de sociale quaestie overleidt, den triomf van dat Woord vraagt de echte Calvinist niet van dwang noch van geweld, maar alleen van vrije, persoonlijke overtuiging. Wat in zichzelf voortreffelijk is, moet alleen door die innerlijke voortreffelijkheid de harten veroveren. Dwang in het geestelijke randt de eere van het Goddelijke aan. Zal de zon in uw binnenkamer schijnen, dan moet ze zelve haar gouden stralen doen binnendringen door uw vensterglas.

Uit deze diepgewortelde overtuiging nu vloeit onze verhouding tot *de Staatsmacht* voort. Heerschen door *dwang* is van alle Staatsmacht het niet af te scheiden kenmerk, en juist dáárom komt haar de beschikking over *het geestelijke* in het volksleven niet toe. Feit is het dan ook, dat de Staatsmacht, zoo dikwijls ze zich nochtans die bemoeiing aanmatigde, ten slotte altoos geëindigd is met te *dwingen tegen Gods Woord in*; iets wat niet anders kon, overmits de overtuigde belijders van den Christus in *alle* land en in *allen* tijd slechts een kleine minderheid vormden, die niet dan zeer voorbijgaande de Staatsmacht kon beheerschen. In welk land dan ook, steeds heeft het Calvinisme de vrijheid van consciëntie, de vrijheid der gedachte, en daarmeê de vrijheid van den burger, door hardnekkigen strijd op de Staatsmacht moeten veroveren. Diep, tot in het bloed der martelaren, ligt deswege de politieke wezenstrek van het Calvinisme hierin bezegeld, dat steeds hoog de Staatsmacht op het haar van God aangewezen terrein *van dwang* geëerd, maar tegenover alle usurpatie harerzijds even onveranderlijk *de zelfstandige levensbeweging van het vrije burgervolk* verdedigd moet worden. In deze levensgedachte wortelt onze liefde voor de Constitutioneele vrijheden; en zoo dikwijls een ontadeld en verbasterd Calvinisme, in strijd hiermeê, om de omhelzing van den Staats-

arm geboeleerd heeft, stoof het stofgoud van zijn vleugelen af en eindigde het met te versteenen.

De Staatsmacht *moet* er zijn om onzer zonde wil. Om Godswil moet het Oppergezag zich in alle land door den sterken arm handhaven. Er buiten kunnen we niet. Maar wee het volk, dat, zelf ontaard aan zijn even Goddelijke roeping, vergat of naliet elk indringen van de Staatsmacht op het geestelijk erf van het vrije volksleven kloek en volhardend te weerstaan. Dan slinkt weg de persoonlijke veerkracht, gaat tanen de glans van het huiselijk leven, school en kerk krijgen het koord om de vleugelen, wetenschap en kunst worden knechtelijk, en de hoogste eerzucht van den veradministreerden burger wordt het dragen van de Staatsuniform, hetzij civiel of militair. Deswege nu zijn we van ouds door onze vaderen, en sinds niet minder beslist door Groen van Prinsterer, geleerd, om met mannenmoed voor onze constitutioneele vrijheden op te komen, voor volksinvloed tegen de oligarchie van het *pays légal* te strijden, voor souvereiniteit in eigen kring op elk terrein des levens te pleiten, en langs elk dier wegen een dam op te werpen tegen de tyrannie van de helft + 1, of wilt ge, tegen de aangematigde almachtigheid van een van God geëmancipeerden Staat.

En hiermeê nu is onze positie, niet alleen in de *schoolquaestie*, maar evenzoo in de *sociale quaestie* beslist. Immers, een volk, dat in zijn groote meerderheid, zelfs voor de levensexistentie, sociaal afhankelijk is, *kan* zijn burgervrijheden niet veroveren, en het Christelijk element, dat juist onder »de kleyne luiden" zijn stoerste veerkracht bezit, *kan* zijn volle kracht niet oefenen, zoolang ge die sociale afhankelijkheid der „kleyne luyden" niet breekt. Tegen de Sociaal-Democratie staan we lijn-

recht gekant. Maar waarom? Stellig niet om haar gebrek aan wetenschappelijke studie, want Marx en Bebel wonnen het van de meeste oeconomen in kennis en denkkracht. En evenmin om haar ideaal, want allen saâm te arbeiden, om saâm van aller arbeidsvrucht te leven, is niets minder dan een paradijs-gedachte. Neen, wij, Calvinisten, weêrstaan de Sociaal-Democratie, behalve nu om haar anarchistischen hartstocht, hoofdzakelijk hierom, wijl een inrichting van het nationale leven naar eisch van haar stelsel, de staatsvoogdij almachtig en daarmeê het zelfverweer van den vrijen burger ondenkbaar zou maken. Alle vrijheid des geestes blijft nominaal, zoolang ze niet door de vrije beschikking over eigen levensexistentie gerugsteund wordt. Bij onzen geest behoort een lichaam, bij dat lichaam een eigen kleed, een eigen woning, en in die woning een uit eigen middelen aangerichte tafel; en wie die drie niet het zijne kan noemen, komt aan den strijd voor de vrijheid des geestes zelfs niet toe. Wie voor de absoluut noodzakelijke levensexistentie afhankelijk blijft, kan niet als vrij man optreden. Eigendom, van hoe bescheiden afmeting ook, is voor alle geestelijk verweer van onze burgervrijheid primordiale eisch.

Juist echter uit dit beslist opkomen voor de onmisbaarheid van het privaat-bezit, vloeit dan ook voor ons, Calvinisten, de regel voort, dat we critisch staan tegenover elke inrichting van Staat en Maatschappij, die deze onafhankelijke levensexistentie voor de meerderheid des volks afsnijdt. Van een hersenschimmige sociale gelijkheid droomen we niet. Reeds in de van God gegeven wet voor Israëls offerande, ligt voor ons de vaststaande onderscheiding tusschen den man van de var, den man van den ram, en den man, die slechts twee tortelduiven Gode kon wijden; maar immers, ook die twee tortelduiven, vertegenwoordigden dan toch een bezit, *en een bezit dat er nog af kon.* En

vrucht van deze door God bestelde sociale inrichting, die geen pauperisme in onzen zin *kon* doen opkomen, was, dat bij geen volk krachtiger dan bij Israël de zin voor geestelijke vrijheid is ontloken, en dat uit den boezem van dit volk de banier der Christelijke vrijheid heel Europa is ingedragen. Met hart en ziel werpt daarom ook de Antirevolutionaire partij zich op de sociale quaestie, verlokt door het ideaal dat wie werken wil ook werken kunne, om door noesten arbeid in 't zweet zijns aanschijns zóóveel te gewinnen, dat een ieder voor zich en de zijnen kleed en dak hebbe en een sobere tafel kunne aanrichten, en voorts in staat zij zijn kinderen op te voeden, Gods kerk te helpen in stand houden, en bij ziekte en op den ouden dag te kunnen rondkomen van wat in beter dagen is weggelegd. Als het den weg opgaat, dat de Staat alle armen verzorge, een school voor hun kinderen bestelle, en op school die kinderen voede, dat het gasthuis den arme moet herbergen als hij krank wordt, anderen zijn kerk betalen, en straks het oudemannenhuis hem opwacht, om hem naar zijn eindje en naar zijn graf te helpen, dan kan er van vrijen burgerzin of vrijer Christengeest bij deze breede klasse der maatschappij eenvoudig geen sprake wezen. En staat het nu vast, dat de taaie, dege belijdenis van den Christus, van oude tijden her, het meest juist in dezen maatschappelijken stand school, hoe wilt ge dan dat de Christelijke actie in den lande ooit machtig zal worden, indien ge niet zint en peinst op middelen, om deze sociale afhankelijkheid te temperen? Beide, ons beginsel en onze positie in het land, dringen ons uit dien hoofde, om ons de sociale quaestie terdege aan te trekken, en op vrije levensexistentie, mocht het zijn, voor al onze broederen aan te sturen. Barmhartigheid hoort in de kerk thuis, maar op politiek terrein dringt ons niet *deernis*, maar staatkundig beleid. Ware het ons alleen te doen om nood te lenigen, daarvoor zijn philantropie en Staatszorge zeer

wel doeltreffend te maken. Maar én gegeven geld én Staatszorg ontmannen den man en houden den vrijen geest in hem ten onder; en bekwaam tot den geestelijken strijd, waartoe God ons in het nationale leven roept, wordt ook de kleine man, onze broeder, dan eerst, als hij eerzaam arbeiden en eerbaar van zijn arbeid, òòk in geestelijken zin, met vrouw en kinderen leven kan. Te groote afhankelijkheid van de staatsmacht, door staatszorge, ontzenuwt en ontzielt een volk; en aan alle Christelijke actie wordt de slagpen uit de wiek getrokken, als ge sociaal de breedste volksklasse bindt. Moet de strijd voor het gezag van Gods heilige ordinantien tegen de in de Staatsmacht zich nestelende ongeloofstheorie, gevoerd door het opkomen voor onze constitutioneele vrijheden, door prikkeling van den fieren burgerzin, door sterking van het particulier initiatief, en door het hoog houden van eigen souvereiniteit in elken levenkring, dan volgt het even deswege rechtstreeks uit ons beginsel, dat we staan naar zulk een oplossing van de sociale quaestie, waardoor de volkskring, die aan het geloof nog het krachtigst gehecht is, weer staal in het bloed en daardoor moed in het burgerhart krijge.

Dit doel bereikt ge intusschen niet door het ijzer met uw hand te willen breken. De voortbrenging, bewerking en verspreiding van het goed, en in verband hiermede de prijs van waar en loon en munt, is nu eenmaal in onnatuurlijke verhouding gewrongen; en het op de spits gedreven concurrentiebeginsel maakt almeer van den consument een afgod, aan wiens nuk en gril de producent moet worden opgeofferd. Aan wat beneden den prijs geleverd moet worden, kan door den man, die het bearbeidde, niet worden verdiend. Dien ban, die op de wereldproductie en den wereldhandel rust, kan intusschen niet

één volk, en veel min in ons kleine Nederlandsche volk de antirevolutionaire partij, met één slag opheffen. Niet dan door een geheele omkeer in de gedachtenwereld kan die toestand kenteren; en voorshands hebt ge daarom uw kracht te richten op een beleidvol aanbrengen van die kleine verschikkingen, die aanvankelijk verademing kunnen schenken, en betere verhoudingen kunnen voorbereiden; en het is daarop alleen, dat het Concept-program van actie doelt. Een program, over welks *uitgangspunt* en *einddoel* alle dege Antirevolutionairen het eens zullen zijn, ook al loopt bij de keuze der middelen veler meening uiteen. Maar wat ons allen vereenigt, is dan toch, dat we den zwak ter been geworden werkman voorhands *steunen* en de *toekomstige* zelfstandigheid in hem sterken willen. In een Fransch carricatuurblad zag ik onlangs de passie van den automobiel bespot, d. i. van den wagen die, zonder paarden, van zelf loopt. Nu toch wilde niemand meer op eigen beenen loopen, en liep men in de operatiezaal te hoop, om zich de overtollig geworden beenen te laten afzetten, en zoo was het rennen van rompmenschen op automobielwagentjes aller maatschappelijk ideaal geworden. Welnu, de man, wiens beenen hem langer weigeren te dragen, is onze werkman, en het is de Sociaal-democratie, die hem de vrije burgerbeenen nu ook maar af wil zetten, om hem rond te rijden op den automobielwagen van den Staat. De man van het *laissez faire* daarentegen bijt hem in het oor, dat hij met zijn machtelooze beenen toch maar aan den wedloop moet deelnemen, tot hij 't beproeft, en er bij neerslaat. Maar wat wij, Antirevolutionairen, beoogen, is, den verzwakten broeder onzen broederarm te bieden om hem te helpen loopen, en hem inmiddels geestelijk zoo inwendig te electriseeren, tot de kracht om op eigen beenen *te staan*, en op eigen beenen *te gaan,* onder den zegen Gods in hem terugkeere.

Maar er is nog een andere zijde aan de sociale quaestie. Bij de tegenstelling tusschen den bezitter en den bezitslooze, voegt zich ook de tegenstelling tusschen de *handelsstad* en het *platteland*; en ook die tegenstelling kan ons Antirevolutionairen niet onverschillig laten. Reeds Calvijn schreef voor een drietal eeuwen: »De scheepvaart is kostelijk, want ze ruilt het goed der aarde tusschen volk en volk, en de handel dient de onderlinge gemeenschap der volkeren. Alleen maar, de handel voedt weelde, en weelde kweekt hoovaardij en losheid van zeden, tot ze ten leste, onder krenking der eerlijkheid, grenzenloos winstbejag inprent als levensideaal". En die uitspraak behoudt nog haar waarde. De buurten in onze havensteden, waar het scheeps volk te passagieren pleegt, zijn nog berucht; de poorte der conscientie op onze Koopmansbeurs leed nog nimmer aan nauwheid; en de handelsstad, die in haar hart en kern voor Christus koos en leefde, moet nog altoos gebouwd. Iets, waarmede tevens samenhangt, dat in alle handelssteden het leven zich cosmopolitisch tint, onderwijl het nationale type zich veel krachtiger in stiller kring maintineert. Wij, Antirevolutionnairen, die tegenover den geest van Mammon den geest van Christus stellen, en, aan onze historie getrouw, de *Nederlandsche gedachte* in het volksleven pogen te handhaven, hebben daarom krachtens ons beginsel te waken, dat niet de handel het achterliggend land onder den voet hale, noch ook de geest der wereldsteden breke, die nationale veerkracht, waardoor in ons gewestelijk leven zelfs de vreemdeling nog bekoord wordt. Voor *beide*, voor handel en landbouw, komen we op; we wenschen, dat èn stad èn dorp bloeie; maar als de zuiging van het stadsleven, gelijk dit er in Engeland reeds toe kwam, de landbouw aan den handel ten offer wil brengen, en het dorpsleven voor het stadsleven wil doen verdwijnen, dan eischt traditie en beginsel beide, dat wij, naar de aloude tegenstelling tusschen *negotie* en *religie*, het pleit opnemen

voor dat machtig bestanddeel van het nationale leven, waarin de *religie* nog het krachtigst spreken bleef, en, dank zij de taaiheid der religie, ons nationale type nog het best bewaard werd.

Vroeger gold die eisch niet, toen stad en dorp nog saam in organisch evenwicht bestonden; maar die eisch begint wel te klimmen, nu de steden al rijker, de dorpen al armer worden, wie weg kan zijn dorp verlaat, om in de steden brood te zoeken, en nu, erger nog, de toeleg steeds sterker wordt gedreven, om door invoering van der steden geest de veerkracht in den geest van ons landvolk te breken. Die verbreking van het nationale evenwicht mag de antirevolutionaire partij niet lijdelijk aanzien. Het zou ons op hypertrophie van het hoofd, bij atrophie van het hart, in het nationale leven te staan komen. En al moge Engeland, dat zijn zonen een halve wereld om *carrière* te maken, bieden kan, zoo hachlijk spel wagen kunnen, *Nederland kan dat niet.* Scheepvaart en handel eenzijdig bevoorrecht, zouden ons het stempel van ons nationaal karakter ontmunten, en ons, onder den vloek der eenvormigheid, in een volk van cosmopolieten omzetten. En waar zoo reeds èn het welwezen des volks èn de handhaving van ons nationaal karakter, ons tot maintineering van het evenwicht tusschen stad en land oproept, eischt bovendien het Christelijk beginsel der antirevolutionaire partij, dat niet met ons gedoogen het vergelijkenderwijs meer godsdienstig bestanddeel van ons volk aan bloed-armoede bezwijke. Al is het dan ook, dat ook op dit punt onder ons de in consult geroepen politieke artsen, geen volkomen eenparig advies geven, — over den eisch, dat ook ten faveure van den landbouw het *je maintiendrai* onder ons in praktijk is te brengen, is geen tweeërlei opinie denkbaar. En daarom voor ons, als religieuse, als historische en als nationale staatspartij, *is* er geen oplossing der sociale quaestie, zoolang niet èn aan den kleinen man in de steden èn aan den landbewoner buiten onze poorten,

weer hun eigen en natuurlijke plaats in het volksorganisme zal verzekerd zijn.

En hiermede, M. H., heb ik u rekenschap gegeven van het goed en deugdelijk recht, waarmee de sociale quaestie ditmaal ook op het antirevolutionnaire program voorop gaat. Immers, de geestelijke, de staatsrechtelijke en de historisch-nationale band, die de sociale quaestie met uw beginsel verbindt, inweeft in uw politiek ideaal, en inlijst in het kader uwer natuurlijke bemoeiing, heb ik u blootgelegd. En dit *moest* geschieden, opdat niet post zou vatten de fatale indruk, alsof de sociale quaestie, buiten het door ons beginsel beheerschte erf gelegen, ons wel tot spelevaren op ons vreemde stroomen verlokken, maar niet tot plichtsbetrachting roepen kon. De voorstelling mocht geen stand houden, alsof alleen de schoolquaestie ons geestelijk raakte, en alsof de sociale quaestie door enkel stoffelijke motieven aan de orde kwam. Scherper nog uitgedrukt, duidelijk moest het voor onszelven en voor onze tegenstanders uitkomen, dat wij, Nederlandsche antirevolutionairen, onzen Calvinistischen aard verloochenen zouden, indien we niet ook op de sociale quaestie met alle macht ons wierpen, om juist daardoor de buiten haar oevers getreden *staatsmacht,* die den vrijen *burgergeest,* het *cosmopolitisme* dat ons *nationaal* karakter, en de *negotie* die de *religie* bedreigt, met de hulpe Gods te weerstaan.

Langer M. H. houd ik u niet op, en daarom nog slechts een kort woord ten slotte; eerst over onze dissentieerende broederen, en dan over onze positie in het land. In de de Geers, de Godins, de Lohmans, de Mackays, en wie er meer met ons plachten op te trekken, eer ik den moed van hun optreden, de van God hun gegeven talenten, de verplichtende toewijding, en voor wat ze ook ons

ten goede volbrachten, gaat mijn dank naar hen uit. Hun verwijt, dat uw voorzitter samenwerking onmogelijk zou hebben gemaakt, beantwoord ik kalm, maar ernstig, met de tegenverklaring, dat samenwerking *meer* door mij, dan door hen is gezocht. Ook dat ik de mannen der *droite* zou hebben achtergesteld, om de mannen der *gauche* onevenredig voor te trekken, wordt, zoo beweer ik, door de notoire feiten weersproken. Wat ik eens aan Jonkheer Rochussen schreef, blijft waarheid voor mijn conscientie: naar boven en naar beneden heb ik even ver de hand uitgestrekt, of ik in den naam van Christus den Christen-edelman en den Christen-werkman mocht verzoenen. En even beslist stel ik er prijs op, hier nogmaals openlijk te constateeren, dat in '94 hier besloten is, *beide* schakeeringen, niet buiten, maar *binnen* onzen kring vrij te laten. Van uitwerpen was alzoo geen sprake. Dat onze strijd opspraak in Askelon gaf en Gaza deed juichen, kan niemand dieper betreuren, dan ik het deed. Dat er beiderzijds in woorden gestruikeld is, erken ik, voor mijn aandeel, zonder terughouding. Maar, gelijk vanzelf spreekt, we hadden ook op politiek gebied ieders vrijheid van handelen te eerbiedigen, en we konden niemand dwingen bij ons te blijven tegen zijn wil. Al wat we doen konden, en wat dan nu ook gedaan is, bestond hierin, dat wij onzerzijds elk struikelblok, dat op den weg naar hereeniging lag, wegruimden, en op broederlijken toon den broeder terugriepen, of hij weer met ons in één gelid mocht optrekken, opdat aller eendrachtige weerstand zich weer tegen den gemeenschappelijken vijand mocht keeren. Met het oog daarop heeft uw Centraal-Comité deze drie jaren lang met opzet gezwegen, en, nu spreken eindelijk plicht werd, gesproken in aan alle verwijt gespeenden, vrede ademenden, verzoening zoekenden geest.

Aldus is gesproken uit plichtsbesef, niet uit zwakheid. Sloegen toch de dissentieerende broederen, wat God ver-

hoede, de hun aangeboden broederhand af, God weet het, dan zal ons hart er bij schreien, maar er zal geen oogenblik aarzeling in onze gelederen zijn. Dan gaan we alleen door; en hoe ook parlementair gekortwiekt, wij zullen niet vertsagen, maar in het volk onze wortelen te breeder inslaan, om daarna weer te hooger uit te schieten aan den stam. Dat heroïsch vuur zat ons steeds in het bloed, en heeft ons nog nimmer in de uitkomst bedrogen. Maar ook met dat heroïsch vuur spelen wij niet. Christenplicht schrijft ons hier den weg voor, en die Christenplicht gebiedt, dat we het onzerzijds op politiek terrein met niemand tot breuke laten komen, zoolang niet duidelijk geconstateerde tegenstelling in beginsel op verder saamgaan het stempel van oneerlijkheid voor God zou drukken. Dat bleek in 1894 niet, en kon toen niet blijken; want wat toen in geschil was, gold een voorbijgaand probleem. En alleen indien nadere rondborstige verklaring van gevoelens toonde dat beiderzijds onze voet *niet* op hetzelfde fundament rustte, zou scheiding, maar dan ook geheel en duurzaam, gerechtvaardigd en plichtmatig wezen. Wij blijven daarom roepen: *Broeders, komt weder tot ons!* Persoonlijke gevoeligheid bestraft elk Christen als ze in hem opkomt. Vergeven valt, wien zelf veel door zijn God vergeven is, licht. Verzoening is de triomf der zoekende liefde. Zoo is dan ons aanbod eerlijk, ons roepen om terugkeeren broederlijk, onze bedoeling om aan een iegelijk zijn eere en zijn invloed te gunnen, gansch oprecht. Maar, natuurlijk, daarom moeten we dan ook, nu reeds, de verantwoordelijkheid voor de gevolgen op henzelven terugwerpen, indien men, wat mijne ziele afbidt, door een afslaand woord, of, erger nog, door daad van vijandschap, ons bedoelen miskende of ons broederlijk aanbod afwees.

En hiermede stap ik van dit uiterst kiesche onderwerp af, om met nog een kort woord over *onze positie in het land* te besluiten.

Over wie met den kerkelijken karabijn wild stroopt, zwijg ik daarbij. Wie op de hoogte is, en eerlijk wil zijn, weet, dat de antirevolutionaire partij nimmer voor «scheiding van Kerk en Staat» in *revolutionairen* zin heeft gepleit, veeleer omgekeerd steeds op het publiek-rechterlijk karakter der Kerk van Christus heeft aangedrongen, en in haar art. 20 geen ander beginsel belijdt, dan dat de *onafhankelijkheid van Christus' Kerk* een volstrekte moet wezen. Niet scheiding alzoo, ik herhaal het met nadruk, maar *onafhankelijkheid* van de Kerk van Christus is ons bedoelen; en laat nu de man opstaan, die zeggen durft, dat een partij, die zulk een eisch stelt, zich aan de eere der Kerken vergrijpt.

Van veel ingrijpender gewicht acht ik de vraag, welke de historische en door ons beginsel gebodene positie is, die de antirevolutionaire partij onder de staatspartijen van Nederland heeft in te nemen. In hoofdzaak vinden we drie machten tegenover ons, de Conservatieve, de Roomsche en de actief Liberale groep.

Nu heeft het tusschen *de Conservatieven* en ons nooit geboterd. Reeds het politiek instinct deed over en weer beseffen, dat een partij als de onze, die uit beginsel tegen den geworden toestand reageert, de natuurlijke antipode is van een groep als de Conservatieve, die nooit dan met leede oogen het bestaande uit zijn voegen ziet lichten, en nooit dan schoorvoetend en zwichtend voor harde noodzakelijkheid, het bestaande helpt wijzigen. Het breede conservatieve erf is ten onzent een aangeplempte grond, gevormd door drie onderscheidene sliblagen, al naar gelang het bezinksel dagteekent van 1813, 1830 of 1848. De nobelste mannen, die op dit erf hun tenten opsloegen, zijn nog zij, die eerst als jonge mannen een beperkt practisch ideaal hebben nagestreefd, het sinds

hebben bereikt, en nu een ieder, die nog iets anders en hoogers begeert, als een »beroerder Israëls" brandmerken. Voor de orde een burcht, en tegen de mannen der onderstbovenkeering een schild, vindt deze partij haar natuurlijke sterkte in de practische ervaring harer staatslieden en in de ontstentenis van *public spirit* bij haar stille renteniers; maar voor de toekomst van het vaderland is niets van haar te hopen. Ze is, in elk harer drie schakeeringen, ingeroest in een voorbijgegaan standpunt of kilkoud vastgevroren in de wateren der onaandoenlijkheid. De voortstuwende levenskracht kent ze niet meer.

Heel anders daarentegen staat het met de *Roomsche* en actief-*Liberale* partijen, die beide een haar eigen ideaal najagen, en daarbij beide ons, Antirevolutionairen, voor een deel in 't gevlei komen. Immers met de Roomsche staatspartij hebben wij gemeen het ijveren voor de Christelijke religie, met de actief-Liberalen onze liefde voor de vrijheid der gedachte en voor de zelfstandige beteekenis van den Burgerstaat. We zijn daarom krachtens beginsel en traditie aangewezen, om met Rome tegen het actief-Liberalisme voor de Christelijke belangen op te komen, en evenzoo om met de actief-Liberalen tegen Rome de individueele vrijheid en de zelfstandigheid van den Burgerstaat te verdedigen. Al naar de stargroepering aan den politieken hemel staat, zullen we daarom de ééne maal *rechts* en de ander maal *links* den post der eere hebben te betrekken; maar zelfmoord zou de antirevolutionaire partij plegen, indien ze ooit, de helft van haar levenstaak afsnijdend, zich blijvend en voor altoos met één dier beide staatspartijen verbond. Rome vertegenwoordigt het Christelijk verleden vóór de Reformatie, toen de Vrijheid der conscientie nog niet begrepen werd; het actief-Liberalisme nam het pleit op voor een Vrijheid *los* van de Christelijke Religie; en het pand ons Antirevolutionairen, toevertrouwd, is, dat we èn de Christelijke religie èn de Vrijheid, als organisch één, voorstaan.

En daarom, alleen door die *beide* deelen van onze levenstaak gelijkelijk tot haar recht te doen komen, handhaven we onze zelfstandigheid, beletten we een altoos zondige fusie, genieten we de kracht van ons isolement.

Zoolang de Antirevolutionaire partij deze hare principiëele positie tusschen beide groepen begrijpt, en er zich naar inricht, blijft ze, hoe klein ook, van zeer ernstige beteekenis in het nationale leven. Maar ook, zoodra ze deze hare natuurlijke roeping, om nu rechts dan links haar gewicht in de schaal te werpen, verzaakt, gaat ze in onbeduidendheid ten onder en delft onder de treurwilg der onnoozelheid haar eigen schuldig graf

En nu, ons agendum dringt, mijn woord vooraf is ten einde. Geve God ons ook ditmaal een eendrachtig, een hartverheffend, een bezielend samenzijn. En trekken we dan straks heel het land door weer ter stembus op, hanteert dan ook in dezen strijd nooit anders dan van God gekeurde wapenen; treedt de nieuwe kiezers tegemoet met winnende liefde; verstaat wat het is, te leven en te laten leven; en zal dan onder het nu te kiezen parlement onze jeugdige Koningin den troon bestijgen, helpt dan, mannen broeders, voor het minst van het Vaderland afkeeren, wat in ons oog *een jammer* zou zijn. Dit bedoel ik: dat niet de stembus in Juni Koningin Wilhelmina bij Haar troonsbestijging noodzake den man van „God, eigendom en familie" te kiezen als den onweerstaanbaren, den meest doortastenden, den ook Haar inspireerenden Raadsman der Kroon.

Ik heb gezegd.